

Prof. Ona Voverienė. LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠIMTMEČIO DIDIEJI
[Lietuvos istoriją su eilėraščiu ir daina

Mano Dievas – Tu, Tėvyne!
Meilė, laimė ir daina.
čia... pirma ir paskutinė
Tu – kaip motina šventa!

Juozas Elekšis

Visaip žmonės ateina į Lietuvos istoriją: vieni atlikę žygdarbi, gindami savo Valstybę ir dažnai paaukoję savo gyvybę ant jos išlikimo aukuro; kiti – atlikę mokslo žygdarbi, išaukštinusį Lietuvą pasaulyje; tretii – per savo kūrybos įtaką, ugdydami liaudį, kad ji taptų tauta, kuriai priklausantieji jaučia pareigą tarnauti savo Tautai ir savo Valstybei.

Žmogaus vertė Istorijoje apibūdinama ne tiek tuo, ką jis paliko po savęs (žinoma, tai irgi labai svarbu), bet žymiai daugiau tuo, kokią įtaką jis turėjo savo amžininkams, o per juos ir būsimosioms kartoms. Tokį kultūros ir visuomenės raidos dėsnį, dabar jau užmirštą ir žinomą tik mokslotyriminkams, atrado anglikonų bažnyčios vyskupas Ričardas Biori (1287-1345), išleidęs savo vienintelį mokslinį traktatą „Knygos mylėtojai“ (Londonas, 1345). Pastarųjų žygdarbių grupei, manau, priklauso ir visa poeto ir dainų kūrėjo, tautinės kultūros puoselėtojo Juozo Elekšio kūryba.

Poetą ir rašytoją Juozą Elekšį pažįstu jau 29 metai. Recenzavau beveik visas jo knygas. Jeigu visus juos surinkčiau ir turėčiau pinigų išleisti knygą, ko gero, ji būtų storoka, nes prometėjiškoji versmė, sklindanti iš Juozo Elekšio kūrybos atrodo neišsenkanti. Šį kartą, artėjant Lietuvos Respublikos šimtmečiui, gavau iš jo dovanų tris eilėraščius: „Gimtoji kalba“, kurio pirmąją strofą iškėliu į straipsnio epigrafą; „Septynios raidės – LIETUVA“, „Paklausiu“ ir operetę (klavyrą), sukurtą kompozitoriaus Vilimo Malinausko, panaudojus Juozo Elekšio eiles (Vilimas Malinauskas ir Juozas Elekšis. – V., 2017). Prieš juos buvo – „Nors minutę tylos“ (slap. Linas Dubava, 1992), „Širdyje pasiklysti gali...“ (slap. Linas Dubava, 1993); „Aš mačiau“ (1995); „Takeliai tėvų čia susipynę“ (1998); „Bažnytkaimio votyva“ (1998); „2000-jų miražai“ (2000); „Protėvių takas“ (2000); „Kur vedi, pagunda“ (2001); „Toli, toli“ (2001); „Mūsų vasara. Meilės dainos“ (2003); „Lietuvių globėjo Šv. Kazimiero votyva“ (2003); „Iliuzijų valtelė“ (2005); „Dainų sietuva“ (2006); „Deimantinis tostas“ (2006); „Kas, mergaite, tau dainuos“ (2009); „Rokunda“ (2010); „Kur vaikystės upės teka“ (2011); „Dainų upeliukas“ (kartu su kompozitoriumi Aloyzu Meškausku, 2013); „Čia mano žemė“ (2013). „Mėnesių darbai ir papročiai“ (2016) 385 poeto dainoms sukurtos melodijos; jie tapo dainomis. Juozo dainos mielos, linksmos, su tautosakos intarpais, populiarios, įtrauktos į daugiau negu 30 mėgėjų meno kolektyvų ir kelių profesionalų dainininkų koncertų repertuarus. (Voverienė Ona. „Lietuvos aidas“ – tautos mokykla. „Lietuvos aidui“ – 100 metų“. – V., 2017. – P.126-131).

Jau minėtame eilėraštyje „Gimtoji kalba“, skirtą lietuvių kalbai, kurią vienas VU profesorius, katedros vedėjas ir du politikai nori parduoti vienam iš buvusių Lietuvos okupantų, labai norėdami jam įtikti, poetas rašo, kad mūsų kalba per amžius mus lydėjo ir „kelį rodė / leido džiaugsmo medų gert / ir ištarus vieną žodį / širdis ir duris atvert“. Kaip ir į Amžinybę išėję, mūsų amžininkai poetas Justinas Marcinkevičius ir lituanistas akademikas Zigmantas Zinkevičius, kuriems gimtoji kalba buvo didžiausia pasaulyje vertybė, taip ir jų pasekėjas Juozas Elekšis, savo eilėraštyje rašo:

Gal aš verksiu, gal vaitosiu
kur tarp sienų keturių,
bet su jos žodžiu numirsiu –
kito draugo neturiu.

Sustojęs „ant protėvių tako“ prie Gedimino pilies, poetas, matydamas pilies kalną jau bepradedantį griūti dėl neatsakingai mūsų gamtininkų ir valdininkų atliekamų pareigų, o gal ir dėl neišmanymo, poetas su širdgėla klausia:

Ar mūsų istorijos sargas
Dar spėja su Vilnium į koją?
Gal mūrai nuseno, pavargo?
Gal mes nebe taip bedainuojam?

Ir abejoja: „Ar atgimusius rūmus valdovų / ar kuorai senieji pažįsta? / Kodėl susimąstę čia stovi / senatvė, branda ir jaunystė?“ Prisimenu būta visokių nuomonių dėl Valdovų rūmų atstatymo. Aš asmeniškai, juos

išvydusi apsidžiaugiau, kad jie yra, juolab, kai dabar juose organizuojami renginiai gaivina ir puoselėja lietuvišką tautinę kultūrą, stiprina mūsų tapatybę, ir kaip rašo poetas,

Tas protėvių takas per širdį
į kovą už laisvę mus vedė,
nuo kalno tą varpą išgirdę,
mes perėjom ugnį ir ledą.

Eilėraštyje „Septynios raidės“ (LIETUVA) poetas eiliuota forma parašė fragmentą Lietuvos istorijos, prasidėjusios prieš tūkstantį metų, „kai Lietuvą tėviškę brangia, / išgarsino mūsų sermėgiai / išdaužę Europoje langą“. Visko toje istorijoje būta: kovos „už laisvę ir garbę“, ir priešų klastingų“, ir mūsų padidinti įtarumo visiems svetimiesiems, kartais ir labai mums svarbiems: juk ir Lietuvos vardą, tas septynias raides, ir užrašė pirmieji – jie, svetimieji. O dabar jos mums šviečia ir pily Gedimino, ir kiekvieno lietuvių širdy, „tartum deimantai žiba / Žinojo lietuviai ir žino - / brangesnės už pačią gyvybę“.

Pasauly viena tokia žemė,
Kalba – tik vienintelė mūsų !
Čia protėvių protėviai gimė,
Čia buvome, esame, būsime !

Visai kitokio pobūdžio naujusias dviejų bendraautorių – kompozitoriaus Vilimo Malinausko ir poeto Juozo Elekšio kūrinys – operetė (klavyras) „Laumės pirtyje“ (V., 2017). Nesu muzikologė, todėl tik pacituosiu kito pripažinto Lietuvoje kompozitoriaus Ipolito Petrošiaus atsiliepimą apie operetės muziką: „Vilimas Malinauskas pasirinko nesudėtingą muzikinę kalbą, paprastesnes solinių arijų melodijas ir chorinę harmoniją, kurią visada palydi choras, liaudiška muzikos kapela, nedidelės liaudies muzikantų grupelės arba atskiri muzikantai. Tokiai operetei atlikti ne visada reikės profesionalių atlikėjų. Ją gali sėkmingai atlikti ir muzikos mėgėjų kolektyvai“ (Ipolitas Petrošius // Vilimas Malinauskas ir Juozas Elekšis. Laumės pirtyje. – V., 2017. –P. 60). Operetėje yra ir „Petrošiaus polka“, aranžuota V. Malinausko..

Juozo Elekšio parašytas operetės tekstas – tai linksmas, žaismingas kūrinys, kuriame daug sąmojo, tautosakos elementų, lietuviško kaimo kultūrinio paveldo prisiminimų, bei nepikto pasišaipymo iš mūsų žmonių realybės nesuvokimo, jos interpretavimo savaip. Taip, vienas pagrindinių operetės veikėjų „Milijonierius“, pasidairęs po užsienius ir ten pamatęs sodrų, dideliais gražiais lapais augalą – Sosnovskio barštį – užsėja jo sėklomis visą savo „privačią valdą“ ir tikisi iš to praturtėti. Kai jam žmonės sako, kad šis augalas „nuodingas“, tai jis tuo tik ir apsidžiaugia: juk gyvatės nuodai irgi nuodingi, bet juos perka vaistinės, taigi ir jis iš nuodingo augalo uždirbsias, kai parduos vaistinėms.

Operetės jaunimui, žinoma, svarbiausias rūpestis yra meilė. Apie ją ir dainos, ir šokiai... ir laumės iš lietuviškų pasakų. Kurios saugo pirtes, kur maudosi kaimo mergaitės, o bernams maga pažvelgti per pirties langelį į besimaudančias. Tam ir laumės...

Neik pro uosį varvanosį
Laumės stebi iš balos.
Nors minutei, jei sustosi,
Pasigaus ir užkamuos...

Justė, kaimo gražuolė, dėl kurios dūsauja visi kaimo bernai, visokių pramanų ir žaidimų organizatorė, dainininkė ir šokėja, lietuviškų tradicijų žinovė, išjudina visą gyvenvietę savo linksmais pramanais, bet „Mergininkas“, jau pribrendęs vedyboms vaikinai ... ir ją sutramdo. Finale –visos operetės linksmybės baigiasi „Mergininko“ ir Justės, bei „Milijonieriaus“ operetės eigoje įtikinto, kad iš „Sosnovskio barščių“ nebus – pinigų, ir „Turtingos našlės“ vedybomis, bei svočios ir piršlio paprotinimu, kad vestuvės turi būti švenčiamos lietuviškai, nes

Be tradicijų, kalbos
nebeliktų Lietuvos,
be tų Joninių laužų
būtų liūdna, negražu...

Ir be draugų, be fleitų skambesior be dainų... visos lietuvių dienos būtų tuščios... Ne veltui sakoma, kad daina ir giesmė – tai lietuviškos dvasios sparnai. Skaitydama Juozo Elekšio eiles, visada jaučiu tuos sparnus ore plasdant. Kiekvienam lietuviui tai svarbu. Dainuodamas ir bendraudamas su dainuojančiais lietuvis... lietuvių.

